

Søgan úr neðra

Ummæli av »Færøske sluppfiskere« eftir
Jóan Paula Joensen

Jóan Pauli Joensen:
Færøske Sluppfiskere. Endurprenting
av doktararitgerð:
Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv.
Útgevari 1979 Eli
Joensen. Kostnaður
90 kr. Prent: Kannike
Tryk. Árhús. Kápa
og teikningar: Bárður
Jákupsson

savnað fyrri fáum árum síðani. Í 70'unum ber illa til at finna fólk, sum hava livað og virkað undan alderskiftinum. Tí er tíðin aftureftir sett til 1900. Hinvegin hendi so nógv nýtt í tí føroysku fiskivinnuni undir og aftaná seinna kriggi, at tað er natúrligt at enda eina lýsing av sluppfiskingini við krigsbyrjan.

Søga úr neðra

Í samband við bókina hjá Jóan Paula er tað ikki av leið at nerta við tveir ymiskar uppfatanir av søgu og teimum kreftum sum skapa gongdina í søguni og menning yvirhevar. Eitt sindur fyrrkantað sagt kanska kann søgugongdin mestast úr erva ella úr neðra. Hann sum metir søguna úr erva, leggur dent á slík viðurskipti sum ríkispolitikk, persónar, ið hava verið nógv frammi í tíðini, ideologi ella tankarættingar og annað. Gongdin í søguni — vit kunnu eisini siga menningin í týðninginum »útvikling« —

verður so lýst út frá hesum viðurskiptum ella persónum. Serliga tað at orsökarnar til tað sum hendir í samfelagnum — politiskt ella økonomiskt ella sosialt — eru at finna hjá nekrum einkultum persónum — oftast kongum ella politikarum — hefur verið og er eisini enn nógv frammi millum søgugranskarar.

Sum etnologur fer Jóan Pauli ein heilt annan veg. Hann vil lýsa viðurskiptini hjá vanligum fólkum í tí valda tíðarskeiðinum. Í hesi bókini sjálvandi avmarkað til fiskarar umboð á sluppini. Ongin politikari ella nakar annar einkult persónur verður nevndur, og tað av ógvuliga góðum grundum. Politiskt og eisini í aðrar mátar er hetta tíðarskeiðið í føroyskari søgu rættiliga umskiftiligt. Nógvar hendur frá tí at teir fyrstu politisku flokkarnir verða stovnaðir í 1906, og til krigsbyrjan. Bankar verða stovnaðir, bókur fara at koma út á føroyskum, háskúlin verður stovnaður, føroyingar fara at arbeiða við egnari figgjjarlóg og lægtingið fær egnar inntøkur av skatti. Føroyingar ferðast sjálvir út at samráðast um politisk viðurskipti, fólkatalið veksur øgilla nógv, eitt egið føroyskt farmaskipafelag verður stovnað og kanska tað mest týðandi fyri eftirtíðina: tann sosialdemokratiska hugsjónin fær høvdið fyri seg og Javnaðarflokkurin verður stovnaður partvis burtur úr fækkingsrøsluni.

Um alt hetta kunnu skrivast bókur í meturvis. Lesur ein tær bókur, fær ein ta fatan, at ein øgilla broyting hendir í oyggjunum nú. Men lesur ein so bókina hjá Jóan Paula er ein noyddur at spyrja seg: hvussu stór var broytingin umboð á teimum føroysku sluppunum í hesum tíðarskeiðinum? Hendi i veruleikanum nekur stór broyting í korunum hjá fiskimonnunum hóast alt annað broyttist so nógv.

Tað tykist ikki so. Sum nevnt byggir Jóan Pauli fyri tað mesta á tað, sum eldri og yngri fiskimenn hava fortalt honum um lívið umboð á fiskiskipunum. Her fáa vit eina mynd av litlari og ongari framgongd frá alderskiftinum og heilt upp til seinna kriggi. Og her metast tær báðar søgufataninar, sum eg nevndi. Tað sum kann tykjast ógvuliga umskiftiligt í einum samfelag, um bara verður hugt eftir og kannað politisk viðurskipti í lægtingi og tilíkt, visir seg í veruleikanum at vera eitt ógvuliga lítið umskiftiligt um hugt verður at øðrum viðurskiptum í samfelagnum.

Tær størstu broytingarnar umboð á sluppunum í hesi fjóruti árin tykjast at vera, at í 1920'unum fáa sluppinar so við og við motor, og stýrhús verður samstundis bygt á dekkjó. Her má bara sigast at eitt skip sum siglir við seglum kann ikki hava stýrhús. Hann sum skal sigla bara við vindi er noyddur at vera úti í vindinum alla tíðina. Men

veruleikin er at hesar broytingar onki hava við politisk ella nekur onnur viðurskipti at gera. Motorarnir høvdu uttan iva komið uttan mun til nakað sum helst annað uppi á landi.

Bókin hjá Jóan Paula er so stutt søga skrivað úr neðra. Ein søgulig/etnologisk lýsing av viðurskiptum hjá fiskarum — tað vil siga, hjá teimum sum skaptu samfelagsvirkni í Føroyum. Og frá hesum sjónarmiðinum, visir tað seg lítið og onki at hava at siga, hvør ið umsitur hesi somu virði.

Bókin er í fyra høvudsøptum. Fyrst viðger høvduin ymisk samfelagsviðurskipti í tí umrødda tíðarskeiðinum. Hann hevur síðani nakað um fisk yvirhevar og um tær leiðir, sum tað var aktuelt hjá føroyingum at royna á tá. So koma vit til sjálva sluppina: lónar- og hýrutreytir, hvussu ein slupp fær manning, hvaðan ein sluppmanning er og hvat skyldskapur hevur at siga fyri møguleikarnar at sleppa við einari slupp og hvussu leingi tað var vanligt at menn vóru við somu slupp í senn. At enda í fyrsta parti hevur hann eina tekniska lýsing av sjálvum skipinum og seglum.

So verður sigt og vit fylgja sluppini á ferðini. Arbeiðsgongdin umboð verður lýst, hvussu fiskiskapurin varð skipaður. So verður rættiliga velt viðgjørt, hvussu fólkid annars hevði tað umboð. Proviantur, persónlig viðurskipti og fritíð og hvíld. Serliga haldi eg, at hesin parturin hevur stóran áhuga. Undirtittuln á bókini er: Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv. Í innganginum sigur Jóan Pauli at undirtittuln eins væl kundi verið »Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes halve liv«. Og rætt er tað. Sluppfiskimaðurin buði helvina av árinum (ella livinum?) umboð á sluppunum. Tí haldi eg tað hevur so stóran áhuga at fáa nágreiniliga at vita um gerandisdagin hjá fólkinum. Hvussu var við mati og drekka, svevni og fritíð er tað sum í veruleikanum sigur mest um, hvussu fólk hevur tað í einum samfelag. Eisini viðger høvduin slíkt sum møguleikarnar umboð fyri at vaska sær sjálvum og klæðini. Sjálvur vildi eg ynskja at enn meira varð gjørt burtur úr her. Tað hevði t.d. verið áhugavert at fingið eina meting av virðinum í kostinum umboð. Sum tað eisini verður nevnt í bókini, gingu summir partar av proviantinum ofta undan — serliga sukur og feitt. Og spurningurin er um fólkid fekk tað fæðivirði, sum var neyðugt. Eg hugsi ikki bara um búkfylluna, men hjá monnum, sum arbeiddu so nógv, er eyðsæð at tað kravdið góður kostur — ikki bara nógv. Og kanska serliga sukur og feitt innihalda teir evni, sum eru avgjært neyðug hjá fólki.

Eisini lýsir høvduin, hvussu nógv viðføri vanligt var at hava við, og í einum parti kemur hann inn uppá sjúkur og annað í samband við reinferi og heilsu. Hesi parturin endar við heimferðini. Høvduin hevur sjálvur viðmerkt, at hann ikki hevur havt høvi til at

lýsa heimaviðurskiptini hjá sluppfiskimonnunum. Ímillum varturin og summartúrinn hevði manningin kontrakt fyri 14 fridagar heima, men ofta sluppu teir ikki heim til hús kortini, tí mangt var at takast við hesar dagarnar í samband við skipið. Tað hevði verið áhugavert kanska í einari aðrari kanning, at tikið fram tey serligu viðurskiptini hjá familjum, har maðurin — upphaldarin — var so leingi burtur, og so hetta sum liggur í hesum 14 døgnum. Hvussu vóru kontraktirnar yvirhaldnar. Bæði viðvíkjandi frítíðini hjá fiskimanninum og viðvíkjandi figgjjarstøðini hjá familjun heima. Hvussu ein fiskarakona fekk endarnar at rekka saman, meðan maðurin var burtur og ongin hýra varð latin fyrr enn fiskurin var seldur, er ein ógvuliga týðandi — og talandi — táttur av livinum í hesi mangar mátar høvduin til fyri fólk.

Tíðin parturin snýr seg mest um pátrúgv. Pátrúgv var havd við næstan øllum. Bæði viðvíkjandi sigling og tí at finna fiskin. Serliga nevni høvduin dreymmannin, sum hevur havt so nógv at siga hjá mongum skipara. Eisini ymiskt sum menn høvdu til pátrúgv fyri at varðveita fiskieydnuna. Sumt av tí pátrúgni, sum treivst umboð á sluppunum, kom frá heimaútdrøðrum. T.d. tað at kústur ikki mátti koma í fiskakassan. Tað var eisini gamalt millum útdrøðrarmenn, at ein bátur sum fiskaði væl, ikki átti at reingerað so leingi fiskiskapurin stóð við. So skuldi fiskieydnan hvørva. Hinvegin er heilt mangt av pátrúgv umboð á sluppunum tikið við úr Englandi ella Skottlandi, har tær flestu sluppurnar vóru keyptar, og har nógvir føroyingar fiskaðu ta fyrstu tíðina. Dømi um hetta man vera maðurin umboð. Í sumnum ferum bleiv beinleiðis sagt, at maðurin umboð var ein sum skuldi hava verið deyður umboð, aðrenn skipið kom til Føroya. Mannin umboð viðger Jóan Pauli gjølla, og hetta eisini hevur hann eisini tikið upp í einari grein fyri seg í einum svenskom tíðarriti.

Fjórdi høvudsøpturinn snýr seg um ymisk sosial viðurskipti umboð. Jóan Pauli leggur her dent á at lýsa, hvussu munur var á monnum í ymsar mátar umboð. Hann nemur við viðurskiptini millum hvønn einstakan av manningini. Hver fekk tey bestu plássini at halda snøri, hvør slapp at búgva í kahúttini og hvør í lugarinum. Hver fekk tær koyggjurnar, sum vóru best o.s.f. Hvussu við tí unga dronginum, sum fyrstu ferð var til skips. Summir menn vóru tiltiknir til at fáa fisk, meðan aðrir fingi høvdi lítið. Hvussu kom hesin munurin til sjóndar umboð í tí dagliga. Serliga áhugavert haldi eg tað er, tá Jóan Pauli hevur roynt at fregnast eftir, hvussu var millum skiparar og restina av manningini. Har hevur hann má. spurt fiskimenn, hvussu nógv teir tosaðu við skiparan um viðurskiptini og í hvønn mun skiparin tók manningina við í týðandi avgerðum. Tað visir seg, at skiparin í flestu ferum kundi ráðføra seg við onkran royndan mann umboð, men verri enn so altíð. Teir flestu heimildarmennirnir siga, at av og á hendi tað seg. So hevur Jóan Pauli spurt, um tað var vanligt at manningin vendi sær til skiparan av sínum eitingum. Tað kundi teir gera, men teir flestu vilja vera við, at tað var lítið dæmt av hinum. Tað tykist sum um bæði skiparin og manningin hava vilja hildið seg fyri seg sjálvum sum mest. Eyðvitað liggur undir hesum, at skiparin var reiðarans maður, og ógvuliga ofta var ikki gótt millum manning og reiðara.

Eg skal ikki gera meira burtur úr hesum drúgva ummæli, men kundi trivið í okkurt, sum eg haldi vantur. Serliga haldi eg okkum væntar eina gjølliga gjøgnumgongd av figgjjarviðurskiptum í sluppfiskiskapinum. Hetta er helst ikki uppgávan hjá einum etnologi — heldur einum søgugranskara. Hvaðani kom tann stóri kapitalurin, sum eftir stuttari tíð fekk keypt all hési skipini til landið. Hvussu var rentabiliteturin í veruleikanum í sluppfiskingini, og hvussu var munurin millum hýruna og vinningin hjá reiðarunum. Hetta hevur týðning bæði fyri dagligt liv hjá fólki í tíðini og ikki minst týðning fyri at skilja hvussu landsins búskapur tók seg upp í hesi tíðini.

Eitt tað viðrismiklasta við bókini er eftir minum tykki, at Jóan Pauli ger so nógv av, at endurprenta burtur úr teimum frásagnum hann hevur fingið frá sluppfiskimonnunum. Hesar frásagnirnar eru í mongum tað stuttligasta og besta í bókini.

Eyðun Andreassen

Eyðnið Jóan Pauli setir sær fyrri at lýsa í bókini er liv og kor hjá teimum føroysku fiskarunum í tíðini frá 1900 til krigsbyrjan í 1939. Jóan Pauli hevur góðar grundir til hesa avmarking í tíð. Víst var sluppfisking eisini undan 1900 og vist fiskaðu føroyingar við slupp leingi aftaná 1939, men fyrri tað fyrsta er at siga, at tað valda tíðarskeiðið er tann tíðin har sluppini í allar mátar var høvdustátturinn í føroyskum vinnulivi. Fyri tað næsta, so byggir Jóan Pauli frásøgnina sáa yvirhevar á munntilgjallar, sum hann sjálvur hevur

